

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
πρόγραμμα για την ανάπτυξη

Μάθημα: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ Λυκείου

Τίτλος:

***Ρωμιός και Ρωμισσύνη: από το «Αρχείο Γεωργακά»
στις «Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα»***

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα

Τ.Κ. 55 132

Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2313331501

e-mail: centre@komvos.edu.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

Β' Λυκείου
«Ρωμικός και Ρωμισσύνη:
από το "Αρχείο Γεωργακά"
στις "Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα"»

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ρωμιός και Ρωμισσύνη: από το «Αρχείο Γεωργακά» στις «Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα»

Δημιουργός

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Τάξη

Β' Λυκείου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Λογοτεχνία

Χρονική διάρκεια

4 ώρες

Χώρος

αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο Πληροφορικής.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για τον εκπαιδευτικό: είναι αναγκαίο ο εκπαιδευτικός να έχει εξοικειωθεί με τα ψηφιακά περιβάλλοντα και τους τρόπους αναζήτησης στο [Αρχείο Γεωργακά](#) και στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) πριν επιχειρήσει την εφαρμογή του συγκεκριμένου σεναρίου.

Για τους μαθητές: είναι απαραίτητο οι μαθητές να έχουν τις προαπαιτούμενες (για την τάξη τους) γνώσεις χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή και πλοήγησης στο διαδίκτυο. Καλό είναι να έχουν συνεργαστεί στο παρελθόν σε μικρές ομάδες.

Για το σχολείο: Είναι αναγκαίο να βρίσκεται στη διάθεση του τμήματός μας το εργαστήριο Πληροφορικής για δύο ώρες. Σε περίπτωση που κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό, θεωρείται απαραίτητη η δυνατότητα ασύρματης σύνδεσης με το διαδίκτυο, ώστε να εργαστούν οι

μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας. Σε αυτήν την περίπτωση, είναι απαραίτητος ο διαδραστικός πίνακας ή ο βιντεοπροβολέας.

2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ (ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

Το σενάριο αυτό βασίζεται στην αναζήτηση και διερεύνηση των όρων *ρωμιοσύνη* και *ρωμιός* σε ποικίλους ψηφιακούς πόρους του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας: από το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) και το [Αρχείο Γεωργακά](#) μεταβαίνουμε στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#), όπου αξιοποιούμε τους Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων της [Ανεμόσκαλας](#). Στόχος είναι, αφού ενημερωθούν και προβληματιστούν για τους εξεταζόμενους όρους και την ιστορία τους, οι μαθητές να συγγράψουν το σενάριο ενός ντοκιμαντέρ με τίτλο: «Ρωμιοσύνη: μια λέξη του παρελθόντος ή ζωντανή πραγματικότητα;»

3. ΣΤΟΧΟΙ - ΣΚΕΠΤΙΚΟ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η συνδυαστική διερεύνηση σε ανοιχτά περιβάλλοντα, όπως αυτά που προτείνονται στο παρόν σενάριο, προτείνεται από τους ειδικούς ως η πλέον ενδεδειγμένη παιδαγωγικά μέθοδος, που συνάδει με τις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες (κονστрукτιβιστικές). Στο πλαίσιο αυτό, ο υπολογιστής θεωρείται μέσο πρακτικής στον νέο ή κριτικό γραμματισμό. (Κουτσογιάννης, 2010: 93).

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές:

- να εμβαθύνουν στον όρο *ρωμιοσύνη* και να επιβεβαιώσουν, να συμπληρώσουν (ή να απορρίψουν) την προτεινόμενη από το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) σημασία της λέξης, με οδηγό τα δελτία του αρχείου και τους υπόλοιπους ψηφιακούς πόρους των [Ψηφίδων για την Ελληνική Γλώσσα](#).
- να συζητήσουν ποια χαρακτηριστικά της ρωμιοσύνης και ποιες όψεις του Ρωμιού διαφαίνονται από τα αποδελτιωμένα αποσπάσματα.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές:

- να εντοπίσουν αν η λέξη *ρωμιάς* χρησιμοποιείται σε ευρεία έκταση σε λογοτεχνικά κείμενα και ποιοι λόγοι υπαγόρευαν τη χρήση της (ιστορικοί, γλωσσικοί, ιδεολογικοί).
- να συζητήσουν αν τα χαρακτηριστικά της ρωμιούσνης και του Ρωμιού που διαφαίνονται από τα εξεταζόμενα αποσπάσματα αποτελούν λογοτεχνική κατασκευή.

Γραμματισμοί

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές να μπορούν:

- να επιχειρούν συνδυαστικές αναζητήσεις σε αξιόπιστους ιστοχώρους, όπως οι [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) και η [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#).
- να συζητούν, να προβληματίζονται, να επιλέγουν στο πλαίσιο μιας ομάδας, ώστε να φέρουν σε πέρας μια μικρή έρευνα.
- να συνδημιουργήσουν ένα ντοκιμαντέρ ως τελικό προϊόν της έρευνας που προηγήθηκε στο πλαίσιο του τμήματος - ομάδας.

Διδακτικές πρακτικές

Ο εκπαιδευτικός συστήνει στους μαθητές τα ψηφιακά περιβάλλοντα μέσω των οποίων θα επιχειρηθούν οι αναζητήσεις. Καθοδηγεί διακριτικά, ενθαρρύνει, ανατροφοδοτεί την όλη διαδικασία και, όπου είναι απαραίτητο, συμπληρώνει ή διορθώνει. Οι μαθητές εργάζονται ατομικά και (κυρίως) σε ομάδες, ώστε να ολοκληρώσουν μια συγκεκριμένη έρευνα.

4. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η συζήτηση περί *ελληνικότητας, ελληνισμού και ρωμιοσύνης* επανέρχεται συχνά κατά τη διάρκεια της φοίτησης ενός μαθητή στις μεγαλύτερες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Έκρινα, λοιπόν, πως θα είχε ενδιαφέρον να διερευνήσουν κάποιες πτυχές του θέματος οι μαθητές μέσω του [Αρχείου Γεωργακά](#) αλλά και των [Ψηφίδων για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Ήδη από τη Γ΄ Γυμνασίου, στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας έχει διερευνηθεί η σημασιολογική διαφορά των όρων [ελληνισμός και ρωμιοσύνη](#). Επιπλέον, στο μάθημα της [Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Λυκείου](#) εξετάζονται κείμενα της γενιάς του '30, που την απασχόλησε ιδιαίτερος το θέμα της *ελληνικότητας* αλλά και της συνέχειας του Ελληνισμού (όπως, άλλωστε, και τη γενιά του 1880). Ανάμεσα σε αυτά είναι και απόσπασμα από τη [«Ρωμιοσύνη»](#) του Γιάννη Ρίτσου (η Ενότητα Ι).

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Με τη συνδυαστική αξιοποίηση των ψηφιοποιημένων δελτίων του [Αρχείου Γεωργακά](#) και των [Ψηφίδων για την Ελληνική Γλώσσα](#) τα παιδιά έρχονται σε επαφή με ανοιχτά διερευνητικά ηλεκτρονικά περιβάλλοντα καλοσχεδιασμένα και αξιόπιστα. Επιπλέον, μια ομάδα συνθέτει μια χρονογραμμή αξιοποιώντας το υλικό που θέτουν στη διάθεσή της οι υπόλοιποι μαθητές. Το τελικό προϊόν συνδημιουργείται από την ολομέλεια σε κάποιο συνεργατικό ιστοχώρο (wiki, google docs κλπ.)

Διδακτική πορεία

Πρώτη ώρα

Η ολομέλεια συγκεντρώνεται στο **εργαστήριο Πληροφορικής**. Οι μαθητές του τμήματος στο οποίο θα εφαρμοστεί το σενάριο κατανέμονται σε ομάδες ανάλογα με τον αριθμό των θέσεων εργασίας.

Η αφόρμηση έχει δοθεί από τη μελέτη κάποιου από τα κείμενα του ανθολογίου των *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, με προτιμότερο το απόσπασμα από τη [«Ρωμιοσύνη»](#) που περιέχεται στο [σχολικό ανθολόγιο της Β΄ τάξης](#) (αν και θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και άλλα κείμενα από τα βιβλία της Α΄ ή Β΄ Λυκείου).

Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να εκφράσουν μονολεκτικά τι τους έρχεται στο μυαλό όταν ακούν τη λέξη *ρωμιοσύνη*. Οι απαντήσεις πληκτρολογούνται αμέσως, ώστε να σχηματιστεί συννεφώλεξο από τις ήδη υπάρχουσες ιδέες και τις αντιλήψεις των παιδιών για τον όρο πριν ξεκινήσει το σενάριο.

Αφού το τμήμα βρίσκεται στο εργαστήριο, στη συνέχεια ζητείται να πληκτρολογήσουν οι ομάδες τη λέξη σε μια μηχανή αναζήτησης και να διεξέλθουν για λίγα λεπτά τα αποτελέσματα (κείμενα και εικόνες), για να δουν αν οι απόψεις που εξέφρασαν ανταποκρίνονται ή επιβεβαιώνονται από τα πρώτα αποτελέσματα της συγκεκριμένης αναζήτησης. Θυμόμαστε με τους μαθητές ότι τα πρώτα αποτελέσματα που λαμβάνουμε από μια αναζήτηση θεωρούνται ως τα πιο «δημοφιλή» ή «αντιπροσωπευτικά». Είναι όμως πάντα και τα πιο αξιόπιστα;

Έτσι, προτείνεται από τον εκπαιδευτικό στους μαθητές μια **τεκμηριωμένη προσέγγιση** του θέματος, μια προσέγγιση που θα είναι προϊόν της έρευνας του συγκεκριμένου τμήματος, η οποία θα επιβεβαιώσει, θα συμπληρώσει ή θα ανατρέψει τις έως εκείνη τη στιγμή προσλαμβανουσες ή απόψεις των μαθητών. Γι' αυτό ο εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά να πληκτρολογήσουν τη λέξη *ρωμιοσύνη* στη μηχανή αναζήτησης του ηλεκτρονικού [Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής](#). Η αναζήτηση επιστρέφει το λήμμα:

ρωμιοσύνη η [romnosíni] [O30](#) (χωρίς πληθ.): (οικ[είο], συναισθηματικά φορτισμένη λέξη).) ο νεότερος ελληνισμός, συνήθ. σε προτάσεις που μιλούν για

τους αγώνες του, τα παθήματά του, τους ηρωισμούς και τις ελπίδες του: *Τη ~ μην την κλαις. [ρωμι(ός) -οσύνη]* τη λέξη 'ρωμιοσύνη'.¹

Οι μαθητές, υπό την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού επισημαίνουν τους δύο χαρακτηρισμούς που δόθηκαν από τους συντάκτες του λεξικού σχετικά με το **επίπεδο ύφους**: πρόκειται λοιπόν για μια λέξη που χρησιμοποιούμε όταν το ύφος μας είναι *οικείο, καθημερινό* (και όχι τυπικό και επίσημο)· επίσης, για λέξη με *έντονη συναισθηματική φόρτιση*.

Αφού σχολιαστούν σύντομα οι συγκεκριμένοι χαρακτηρισμοί του ύφους, προχωρούμε στο τμήμα του λήμματος όπου δίνεται η σημασία της λέξης. Η σημασία αυτή φαίνεται να επιβεβαιώνεται από μια απλή θέαση των *εικόνων* που μας επέστρεψε η προαναφερθείσα αναζήτησή μας στον παγκόσμιο ιστό: τα συγκεκριμένα αποτελέσματα αποτυπώνουν έναν ελληνισμό μαχόμενο: εκτός από τις εικόνες της ομώνυμης ποιητικής συλλογής του Ρίτσου και του ίδιου του ποιητή, κυριαρχούν εκείνες που αφορούν την

¹ Δεν υπάρχει ομοφωνία αναφορικά με το εύρος του περιεχομένου που προσδίδουν στη λέξη τα λεξικά. Παραθέτουμε εδώ τα λήμματα τριών από αυτά, προς διευκόλυνση του εκπαιδευτικού, καθώς δεν έχει συμπεριληφθεί στους στόχους του σεναρίου η αξιοποίηση και σύγκριση τους από τους μαθητές.

Λεξικό Δημητράκου: 1. Ο Ελληνισμός επί τουρκοκρατίας. 2. ιδ[ίως] ευτελιστικώς, ο σύγχρονος Ελληνισμός.

Ν.Π. Ανδριώτη, Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής: ο υπόδουλος Ελληνισμός· από το εθν. *Ρωμιός* + κατάληξη -σύνη.

Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη (έκδ. 1998): ~ : (χωρ[ίς] πληθ.) 1. (περληπτικ[ό]) ο ελληνισμός (υπό την εθνική και πολιτιστική του έννοια), το ορθόδοξο ελληνικό έθνος, η ελληνική φυλή: «*τη ~ μην την κλαις...*» (Γ. Ρίτσος) || *οι περιπέτειες της ~ ΣΥΝ. ρωμαίικο* 2. (κατ' επέκτ[αση]) η ελληνική ψυχή, το φρόνημα και τα ιδανικά του ελληνισμού: *οι μετανάστες κράτησαν μέσα στην ψυχή τους άσβεστη τη φλόγα της ~ ΣΥΝ ελληνικότητα* 3. (ειδικότ[ερα]) οι ιδιότητες και το ήθος που διαμόρφωσε η ορθόδοξη παράδοση και η ιστορική πορεία του νεότερου ελληνισμού (λ.χ. το φιλότιμο, η λεβεντιά, το μεράκι, η παλληκαριά κ.ά.): *οι Έλληνες φύλαξαν καλά τη ~ τους*.

επανάσταση του '21, εικόνες της ελληνικής σημαίας κ.τ.ό. Υπάρχουν, ωστόσο, και φωτογραφίες που αφορούν το Βυζάντιο ή την Ορθοδοξία ή τον δικέφαλο αετό.

Έτσι, στο σημείο αυτό θα προτείνουμε τους μαθητές να ανατρέξουμε στο [Αρχείο Γεωργακά](#), για να δούμε τι γράφουν τα δελτία που αφορούν τη λέξη. Εξηγούμε ότι αυτό θα μας επιτρέψει να τη μελετήσουμε στα συμφραζόμενά της μέσα σε ποικίλα γραμματειακά είδη. Προβλέπεται ότι ο χρόνος που θα υπολείπεται έως το τέλος της διδακτικής ώρας δεν θα είναι πολύς. Για να περιοριστούν, λοιπόν, τα αποτελέσματα της αναζήτησης, ο εκπαιδευτικός καλεί όλες τις ομάδες να πληκτρολογήσουν στο πεδίο *Λήμμα* «ρωμιούσνη» και στο πεδίο *Είδος πηγής* «επιστημονικό».

Τα αποτελέσματα είναι επτά², οπότε διατρέχοντάς τα βλέπουμε ότι σε ένα από αυτά γίνεται λόγος για τη «γλώσσα» της ρωμιούσνης την οποία κάποιος (συγγραφέας; -δεν είναι ξεκάθαρο από το αποδελτιωμένο κείμενο) ξέρει, κατά τον Άλκη Αγγέλου, «να μιλά» και για την, κατά τον Σεφέρη, «ακατάλυτη» και «αδιάσπαστη ενότητα» του ελληνισμού, που καθιστά «ολοζώντανη» τη ρωμιούσνη: σε άλλο αποδελτιωμένο απόσπασμα ο Τ. Παπατσώνης χαρακτηρίζει την τελευταία ως «άδοξη νεκρή». Επίσης, σε άλλο δελτίο, ο Σπ. Μελάς υποστηρίζει ότι «το έπος είναι η κύρια έκφραση της ρωμιούσνης, που ανεβαίνει περήφανα, μ' αδιάκοπους αγώνες, τις χιλιετηρίδες». Ήδη από τα πρώτα αυτά δελτία φαίνεται να επιβεβαιώνεται ότι ο όρος έχει όντως συναισθηματική φόρτιση και σχετίζεται με τους αγώνες του ελληνισμού.

Αφού, λοιπόν, καταδείχθηκε ο τρόπος με τον οποίον θα αξιοποιηθεί το [Αρχείο Γεωργακά](#) στο συγκεκριμένο σενάριο, προτείνεται από τον εκπαιδευτικό παρόμοια ατομική εργασία για το σπίτι: αυτήν τη φορά κάθε μαθητής θα μελετήσει τα δελτία που αφορούν την πεζογραφία (είναι συνολικά 14), για να συμπληρώσει το [φύλλο εργασίας 1Α](#), το οποίο διανέμεται λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι. Με το φύλλο αυτό ζητείται να προσπαθήσει ο καθένας/η καθεμιά να καταγράψει ποιες *όψεις της ρωμιούσνης* αναδύονται μέσα από τα συγκεκριμένα δελτία. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί τι πρέπει να καταγραφεί σε κάθε στήλη,

² Ο αριθμός των δελτίων είναι αυτός που επέστρεψε η αναζήτηση κατά την τελευταία προσπάθεια του σχετικού υλικού (27-9-2015) και ενδέχεται να αλλάξει στο μέλλον, μετά τον εμπλουτισμό του υλικού με νέα αποδελτιωμένα κείμενα.

επισημαίνοντας ότι η τέταρτη από αυτές θα παραμείνει προς το παρόν κενή. Επίσης, εξηγεί ότι είναι προτιμότερο καθεμιά από τις *όψεις της ρωμιούσης* που θα καταγραφούν να μη διατυπωθεί μονολεκτικά αλλά σε ολόκληρη πρόταση.

Στόχος της εργασίας είναι αφενός να εξοικειωθούν οι μαθητές με την αναζήτηση στο [Αρχείο Γεωργακά](#), ανακαλώντας εκείνη που προηγήθηκε στην τάξη, αφετέρου να καταγράψουν στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν κατά την επόμενη διδακτική ώρα μέσω του [φύλλου εργασίας 1B](#).

Δεύτερη ώρα

Η ολομέλεια συγκεντρώνεται στο εργαστήριο Πληροφορικής. Οι μαθητές ανακοινώνουν τα πορίσματα από την προσωπική τους έρευνα. Στόχος είναι να μιλήσουν όσο το δυνατόν περισσότεροι. Σε περίπτωση (μάλλον απίθανη) που κάποιες από τις όψεις/διαστάσεις του θέματος δεν έχουν εντοπιστεί/αναφερθεί από κανέναν μαθητή, τους καθοδηγούμε, ώστε να συμπληρωθούν στην τρίτη στήλη του πίνακα.

Αφού ολοκληρωθεί η δραστηριότητα, διανέμεται το [φύλλο εργασίας 1B](#), που λειτουργεί συμπληρωματικά προς το [1A](#). Περνάμε πλέον **από την ατομική στην ομαδική εργασία**, με την πεποίθηση ότι μια ομάδα, μέσω της συζήτησης και ανταλλαγής απόψεων και επιχειρημάτων, μπορεί να επεξεργαστεί επιτυχέστερα το συγκεκριμένο υλικό (εκτός αυτού, στοχεύουμε να αναπτυχθούν δεξιότητες που αφορούν αυτήν καθεαυτήν τη συνεργατική προσέγγιση ενός προβλήματος και τα οφέλη της).

Συγκεκριμένα, μέσω αυτού του [φύλλου εργασίας](#) οι ομάδες θα συζητήσουν και θα επιλέξουν:

α. ποια από τα αποτελέσματα της αναζήτησης επιβεβαιώνουν την ερμηνεία που δίνεται από το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) για τη λέξη αυτή,

β. ποια από αυτά είναι, κατά τη γνώμη κάθε ομάδας, τα χαρακτηριστικότερα, ώστε να χρησιμοποιηθούν ως παραδείγματα χρήσης σε μια μελλοντική έκδοση του Λεξικού Γεωργακά.

Επιπλέον, ζητείται να αποφασίσουν τα μέλη κάθε ομάδας αν θεωρούν ότι το συγκεκριμένο ερμηνεύμα θέλει συμπλήρωση και ποια θα έπρεπε να είναι αυτή.

Οι παραπάνω δραστηριότητες στοχεύουν να οδηγήσουν τους μαθητές σε προσεκτικότερη ανάγνωση του υλικού και σε διεύρυνση της οπτικής μέσα από την οποία θα το προσεγγίσουν. Παράλληλα, τα παιδιά αναγκάζονται να επιχειρηματολογήσουν, να αξιολογήσουν, να επιλέξουν. Αποσκοπούμε αποκλειστικά στην καλλιέργεια της διαδικασίας του διαλόγου πάνω στα θέματα αυτά και όχι στην απαξίωση του συγκεκριμένου ή οποιουδήποτε άλλου λεξικού. Το τελευταίο θέμα θα διευκρινιστεί οπωσδήποτε, με στόχο να διαφανεί πόσο απαιτητική είναι η δουλειά του λεξικογράφου και πώς εμφιλοχωρεί σε αυτήν το υποκειμενικό στοιχείο.

Θα αρχίσει σιγά σιγά κατ' αυτόν τον τρόπο να οριοθετείται το πλαίσιο μέσα από το οποίο θα δούμε το ζήτημα που μας απασχολεί: από τα εξεταζόμενα δελτία του [Αρχείου Γεωργακά](#) πολλά αναφέρονται πράγματι στον υπόδουλο στους Τούρκους ελληνισμό, που δεινοπαθεί, αλλά αφυπνίζεται και ξεσηκώνεται κάποια στιγμή. Κάποια μάς πηγαίνουν πίσω στο κλονιζόμενο υστεροβυζαντινό κράτος και άλλα αποτυπώνουν τη σχέση της ρωμιοσύνης με τη «Χριστιανοσύνη» («Χριστιανοσύνη και Ρωμιοσύνη ένα είναι» (δελτίο από: Πετσάλης-Διομήδης, *Οι Μαυρόλκοι. Το Χρονικό της Τουρκοκρατίας.*) και την Ορθοδοξία.

Βέβαια, στο σημείο αυτό οφείλουμε να υπενθυμίσουμε στους μαθητές ότι κάθε (λογοτεχνικό) κείμενο είναι **κατασκευή** που προϋποθέτει (και καθορίζεται από) τους στόχους, την ιδεολογία, τις αξίες του δημιουργού, στοιχεία που με τη σειρά τους βρίσκονται σε άμεση ανταπόκριση προς το **περιβάλλον** και την εποχή κατά την οποία ζει και δημιουργεί.

Προτείνουμε, λοιπόν, να μελετηθούν στη συνέχεια οι εξής παράμετροι:

- Ποια εικόνα **κατασκευάζουν** τα κείμενα αυτά για τη ρωμιοσύνη και τον Ρωμίο;

Ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συγκεντρώνει ο τελευταίος, σύμφωνα πάντα με τα εξεταζόμενα δελτία;

- Σε ποια εποχή γράφτηκαν τα κείμενα αυτά;

Φυσικά, το θέμα είναι τεράστιο και θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο ενός ετήσιου σχεδίου εργασίας και όχι ενός τετράωρου σεναρίου. Επιπλέον, από τα δελτία που θα εξεταστούν διαφαίνονται ορισμένες όψεις του, οπότε η εικόνα που θα αποκομίσουμε θα είναι εκ των πραγμάτων αποσπασματική· ίσως συχνά προχωρήσουμε σε βεβιασμένες γενικεύσεις και υπεραπλουστεύσεις· κάποτε μπορεί να αποδώσουμε στον δημιουργό προθέσεις που δεν είχε. Πιστεύω, ωστόσο, ότι και μόνο που θα τεθούν υπόψη των μαθητών οι παραπάνω παράμετροι και θα **επισημανθούν οι προαναφερθέντες κίνδυνοι**, τα παιδιά θα ωφεληθούν.

Πριν κτυπήσει το κουδούνι αναθέτουμε τις παρακάτω ατομικές εργασίες για το σπίτι, που θα αποτελέσουν το [φύλλο εργασίας 2](#):

1) Ζητείται να επιχειρήσει ο καθένας από τους μαθητές/ η καθεμιά από τις μαθήτριες μια νέα αναζήτηση στο [Αρχείο Γεωργακά](#), αυτήν τη φορά για τη λέξη *Ρωμιός*, επιλέγοντας τα πεδία *Λογοτεχνία-ποίηση* και *Λογοτεχνία-πεζογραφία*, ώστε να απαντήσει στην ερώτηση:

Αν μελετούσε κάποιος τα δελτία του αρχείου που αφορούν τους όρους “Ρωμιός” και “ρωμιοσύνη” ποια εικόνα θα αποκόμιζε, κατά τη γνώμη σου, για τα χαρακτηριστικά τους; Με άλλα λόγια, ποια στοιχεία, αρετές ή ελαττώματα του Ρωμιού ή της ρωμιοσύνης διαφαίνονται μέσα από τα συγκεκριμένα δελτία;

Οι λέξεις που έχουν σημαθεί με έντονα γράμματα αποβλέπουν να καταδείξουν ότι η λογοτεχνία είναι κατασκευή, άρα κατασκευάζει εικόνες για τα πράγματα (γνώσεις για τη λογοτεχνία). Παράλληλα, κατά την επόμενη ώρα θα συζητηθεί κατά πόσο αυτή η κατασκευή ανταποκρίνεται, κατά τη γνώμη των μαθητών, στην πραγματικότητα. Θα περάσουμε έτσι στο πεδίο των αξιών, των ιδεών, των προκαταλήψεων ή των στερεοτύπων που αναδύονται από τα συγκεκριμένα κείμενα, διεκδικώντας να προσγραφούν ως στοιχεία της πραγματικότητας (το αν αυτή υφίσταται πράγματι αντικειμενικά είναι φιλοσοφικό ερώτημα που δεν θα μας απασχολήσει βέβαια εδώ) (γνώσεις για τον κόσμο).

2) Επιπλέον, ζητείται να ανατρέξουν τα παιδιά στο διαδίκτυο (ή σε βιβλία) και να βρουν λίγα στοιχεία για **έναν** από τους συγγραφείς αποσπάσματα των οποίων εξετάστηκαν.

Καλό θα ήταν να προτείνουν οι ίδιοι οι μαθητές για ποιον από τους συγγραφείς θα ήθελαν να συγκεντρώσουν στοιχεία. Ανάμεσα στους ιστοχώρους που θα μπορούσαν να προσεγγίσουν οι μαθητές είναι, όπως ενημερώνονται από τον εκπαιδευτικό, η ενότητα [Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας](#) από τις [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα](#).

Από το ίδιο το [φύλλο εργασίας 2](#) δίνεται η διευκρίνιση ότι μας ενδιαφέρουν συγκεκριμένα στοιχεία και όχι μια απλή αντιγραφή - επικόλληση από κάποια (διαδικτυακή) εγκυκλοπαίδεια ή ιστοσελίδα. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι: η χρονολογία γέννησης και θανάτου του συγγραφέα, το έτος έκδοσης του έργου που αποδελτιώθηκε, ενδεχόμενες αναφορές για τη γενιά στην οποία εντάσσεται ο συγγραφέας, σε αντιλήψεις του, στις απόψεις του σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα κλπ.

Ο εκπαιδευτικός παρέχει στο σημείο αυτό όλες τις ενδεχόμενες διευκρινίσεις, ιδίως για τυχόν άγνωστους όρους. Επιπλέον, οι μαθητές πληροφορούνται ότι τα στοιχεία που θα συγκεντρώσουν πρέπει να τα πληκτρολογήσουν σε ξεχωριστό αρχείο, το οποίο θα το θέσουν στη διάθεση της ομάδας που θα αναλάβει σε επόμενο μάθημα να κατασκευάσει μια χρονογραμμή που θα τα εμπεριέχει.

Η δεύτερη δραστηριότητα έχει σκοπό να προετοιμάσει τη συνδημιουργία της χρονογραμμής των συγγραφέων. Στόχος δεν είναι μια προσέγγιση των αποσπασμάτων βασισμένη στη λεγόμενη *βιογραφική μέθοδο*, αλλά να οριοθετήσουμε, αν είναι δυνατόν, χρονικά τον όρο *ρωμισύνη*. Σε ποια περίοδο είναι δημοφιλής; Από ποιους λογοτέχνες (ποιας γενιάς, ποιας παράδοσης, ποιας αντίληψης για το γλωσσικό ζήτημα); (γνώσεις για τη λογοτεχνία)

Η χρονογραμμή θα κατασκευαστεί από ομάδα μαθητών που γνωρίζει τη σχετική εφαρμογή και θα παρουσιαστεί στο μεθεπόμενο μάθημα.

Τρίτη ώρα

Η ολομέλεια συγκεντρώνεται στην αίθουσα διδασκαλίας, που είναι εξοπλισμένη με διαδραστικό πίνακα. Οι μαθητές διαβάζουν τις εργασίες τους σχετικά με τη λέξη *ρωμιός*,

ενώ θέτουν στη διάθεση της ομάδας που θα συγκροτηθεί για τη δημιουργία της χρονογραμμής τα ηλεκτρονικά αρχεία που ετοίμασαν, χωρίς να παρουσιαστεί προς το παρόν κανένα από αυτά.

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός προτείνει να εξεταστεί ένα ζήτημα που αφορά τη γέννηση και ιστορία χρήσης της λέξης *ρωμιός*. Για τον λόγο αυτό πληκτρολογεί τη λέξη επιλέγοντας ως είδος πηγής *επιστημονικό*. Στον διαδραστικό πίνακα της τάξης προβάλλονται τα αποτελέσματα (12), από τα οποία μπορεί να εστιάσει στα εξής:

- Το απόσπασμα από τη «Γεωγραφία Νεότερη» των Φιλιππίδη-Κωνσταντά (αλλά και του Απ. Γ. Σπυρόπουλου) δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να ανακαλέσουν παλαιότερη γνώση για την προέλευση της λέξης από το *Ρωμαίος*, που δήλωνε τους Έλληνες μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση και στη συνέχεια τον υπήκοο της βυζαντινής αυτοκρατορίας.
- Τα αποτελέσματα από το «Φως ελληνικό» του Ι.Θ. Κακριδή δίνουν τις εξής εξαιρετικά ενδιαφέρουσες πληροφορίες:
  - ✓ την άποψη του Παλαμά ότι το *Ρωμιός* αποτελούσε το «*γνήσιο λαϊκό μας όνομα*», ενώ το Έλληνες ήταν «*έργο του λογιωτατισμού*»·
  - ✓ την επισήμανση του Κακριδή ότι στα κείμενα του Αγώνα δεν αναφέρονται καθόλου τα *Ρωμιός* και *Γραικός*, που αφορούσαν τον ραγιά, αλλά το Έλληνες, «*που χαρακτηρίζει τον επαναστατημένο λαό*».

Αρχίζει λοιπόν να διαφαίνεται ότι οι όροι *Ρωμιός* και *ρωμιοσύνη* είναι πράγματι προϊόντα συγκεκριμένων χρονικών περιόδων, με συγκεκριμένες συνδηλώσεις αναφορικά με τον ελληνισμό.³ Υπάρχει πράγματι σημασιολογική διαφοροποίηση από το Έλληνας και, αν ναι, σε τι συνίσταται αυτή;

³ Βλ. για το θέμα και: Ορφανίδης, Ν. 2009. «Η λογοτεχνική πρόσληψη της Ρωμηοσύνης. Από τη Ρωμανία του Τραπεζούντιου άσματος στη "Ρωμηοσύνη" του Βασίλη Μιχαηλίδη». Ανακοίνωση στο 1^ο Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Η Ρωμηοσύνη διαμέσου των αιώνων», προσβάσιμη από: <http://www.romiosini.org.gr/7FA47157.el.aspx> (27-9-2015).

Για να ξεκινήσει η διερεύνηση του θέματος ο εκπαιδευτικός μοιράζει φωτοτυπημένο το κείμενο που παρατίθεται παρακάτω, στο [Παράρτημα](#). Από το κείμενο αυτό σχολιάζεται ιδιαίτερα το παρακάτω απόσπασμα:

[Ο Ρίτσος] θεωρεί ότι η παράκαμψη των χρόνων της Τουρκοκρατίας και του Βυζαντίου είναι «κάτι εντελώς τεχνητό». Έτσι, ο Ρίτσος «σαν Έλληνας βλέπει τον εαυτό του Ρωμιό, και σαν Έλληνας ποιητής αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ιστορικής ταυτότητας αγκαλιάζοντας τη ζωντανή πραγματικότητα και τη ζωντανή γλώσσα που την εκφράζει». Για το λόγο αυτό, στη «Ρωμιούσνη» ο Ρίτσος αντικρίζει την τραγική περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου «με τα μάτια ενός εξιδανικευμένου Ρωμιού και εκφράζεται με τη γλώσσα και το ρυθμό της ρωμείκης αντίληψης, δηλαδή τη γλώσσα και το ρυθμό της ακόμα ζωντανής προφορικής παράδοσης, που φτάνει μέχρι τα ηρωικά κλέφτικα τραγούδια του '21 και την Τουρκοκρατία και μέσα από τα βυζαντινά ακριτικά τραγούδια στα ομηρικά έπη». Ο ποιητής, με άλλα λόγια, είναι πλέον «ο θάρδος του λαού, όπως ήταν άλλοτε ο τραγουδιστής των μύθων».

Όπως επισημαίνει η ολομέλεια, υπό την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, οι υπογραμμισμένες λέξεις επιβεβαιώνουν ακόμη μια φορά τη σύνδεση της λέξης ρωμιός:

- με τις ιστορικές περιόδους του Βυζαντίου και της Τουρκοκρατίας,
- με μια ιδιαίτερη «ρωμείκη αντίληψη», που σχετίζεται με
- τη γλώσσα του λαού και την προφορική παράδοση.

Στο σημείο αυτό οι μαθητές, από την έρευνα που έχουν ήδη επιχειρήσει στα βιογραφικά στοιχεία των συγγραφέων που αποδελτιώνονται, καλούνται να επιβεβαιώσουν αν αυτοί όντως συνδέονται με μια γλωσσική παράδοση που θα τη χαρακτηρίζαμε

δημοτικιστική. Γίνεται σύντομη αναφορά στο γλωσσικό ζήτημα⁴ και ως ατομική εργασία για το σπίτι ζητείται από τους μαθητές να επισκεφθούν ιστοσελίδες ή βιβλία και να γράψουν ένα σύντομο σημείωμα σχετικά με το θέμα. Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα παιδιά ότι υπάρχουν λήμματα που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και από την ενότητα [Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας](#), αλλά και από την ενότητα [Ιστορία και Λογοτεχνία των Ψηφίδων για την ελληνική γλώσσα](#) (υποενότητες: [Γλωσσικό ζήτημα](#), αλλά και [Ορεσטיακά](#)).

Τέταρτη ώρα

Με οδηγό τη χρονογραμμή που παρουσιάζεται στον διαδραστικό πίνακα και τις ατομικές εργασίες που είχαν ανατεθεί κατά την προηγούμενη ώρα βλέπουμε αν επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας που εισήχθη την προηγούμενη ώρα για χρήση των όρων *ρωμιός* και *ρωμιούσση* κατά κύριο λόγο από συγγραφείς που εντάσσονται στη δημοτικιστική παράδοση.

Με την ευκαιρία θα θυμηθούμε μαζί με τους μαθητές το δελτίο που αναφερόταν στην «Ιστορία της Ρωμιούσσης» του Εφταλιώτη (ο τίτλος του έργου είναι ενδεικτικός) ή το δελτίο από το «Ταξίδι» του Ψυχάρη όπου – στην ιδιότυπη ορθογραφία του – οι μαθητές έχουν διαβάσει:

«Χαίρουμαι πολί που ταξιώθηκα να βγάλω από παντού την παράξενη λέξη Γραικός, αντί το Ρωμιός το κυριολεχτικό, που δεν τολμούσα φαίνεται να το γράψω, που δεν είχε τότες και πολί πέραση, μα που σήμερα νομίζω πως μαζί με την ιστορική του σημασία και αξία, του δώσαμε κάποια ποίηση. Στο αφτί, όταν ταφτί μας ακούει δίχως πρόληψη και πάθος, η λέξη Ρωμιός είναι και πολί όμορφη, έχει δική της αρμονία, γιατί πρέπει να πει το λόγο της κ' η τέχνη, όχι πάντα και πάντα ο δασκαλισμός.»

⁴ Εφόσον υπάρχει χρόνος μπορεί να προβληθεί στον διαδραστικό πίνακα και να διαβαστεί το παρακάτω απόσπασμα από το σχολικό ανθολόγιο των [Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Β' Λυκείου](#): «Με την εσωτερική αναδιάρθρωση συμβαδίζει επίσης ... πλούσιο υλικό για εκμετάλλευση» (σελ. 7-8).

Καθώς παρουσιάζονται οι συγγραφείς που αποδελτιώθηκαν, οι μαθητές παρεμβαίνουν παραθέτοντας στοιχεία που δείχνουν σε ποια γενιά ανήκαν οι συγγραφείς αυτοί και σε ποια μορφή της γλώσσας (δημοτική ή καθαρεύουσα) έγραψε ο καθένας.

Μελετώντας, ωστόσο, το απόσπασμα του Ι.Θ. Κακριδή κατά την προηγούμενη ώρα, είδαμε ότι ο σπουδαίος φιλόλογος συνέδεσε την αναβίωση χρήσης της λέξης Έλληνες με την επανάσταση του '21 και τα κείμενα του Αγώνα, καθώς η λέξη δεν συναντάται σε προεπαναστατικά κείμενα. Επισημαίνουμε στα παιδιά ότι θα ήταν ευχής έργον να διαθέταμε ψηφιοποιημένο σε βάσεις δεδομένων το σύνολο των κειμένων της νεοελληνικής γραμματείας, για τις παλαιότερες περιόδους της, ώστε να δούμε αν επαληθεύεται αυτή η επισήμανση του Κακριδή. Ωστόσο, μπορούμε να επιχειρήσουμε μια πρόχειρη τελευταία αναζήτηση σε αξιόπιστες βάσεις που έχουμε αυτήν τη στιγμή στη διάθεσή μας. Τέτοια είναι η [Ανεμόσκαλα](#) με τους Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων (ΣΠΛ).

Στον διαδραστικό πίνακα προβάλλεται η αρχική σελίδα του περιβάλλοντος και στη μηχανή αναζήτησης πληκτρολογείται ο όρος *ρωμιος%*, ώστε να πάρουμε όλα τα (ομόρριζα) αποτελέσματα των ΣΠΛ που αφορούν δέκα μείζονες νεοέλληνες ποιητές. Βλέπουμε ότι τα αποτελέσματα που παίρνουμε είναι αναλογικά λίγα. Παρατηρούμε, επίσης, ότι:

- Στους τρεις ποιητές του περιβάλλοντος που ζούνε και γράφουν κατά τη διάρκεια ή μετά την Επανάσταση του '21 (Σολωμός, Κάλβος, Βαλαωρίτης) καμία από τις δύο λέξεις (ή ομόρριζές τους) δεν χρησιμοποιείται, αλλά προτιμούν και αυτοί το Έλληνες, όπως τα κείμενα στα οποία αναφερόταν ο Κακριδής.
- Οι λέξεις που αναζητήσαμε χρησιμοποιούνται από δύο ποιητές από τους οποίους ο ένας, ο Σεφέρης, τοποθετείται στην ίδια λογοτεχνική γενιά με τον Ρίτσο και ο άλλος, ο Βάρναλης, έχει την ίδια ιδεολογική τοποθέτηση με αυτόν. (Χρησιμοποιήσαμε ως άξονα αναφοράς τον Ρίτσο, γιατί σε αυτόν είχαμε αναφερθεί κατά την τρίτη ώρα). Κανένας άλλος ποιητής, με την εξαίρεση του Παλαμά,⁵ παλαιότερος ή νεότερος από

⁵ Το σενάριο αυτό γράφτηκε τον Οκτώβριο του 2015, οπότε δεν ήταν ακόμη στη διάθεση των χρηστών το παλαμικό έργο. Ήδη από τα δελτία του [Αρχείου Γεωργακά](#) έχουμε, ωστόσο, διαπιστώσει ότι οι λέξεις που μας ενδιαφέρουν χρησιμοποιούνται από τον ποιητή αυτόν.

όσους συμπεριλαμβάνονται στη συγκεκριμένη βάση δεδομένων δεν χρησιμοποιεί καμία από τις δύο λέξεις.

- Αν διευρύνουμε την αναζήτηση πληκτρολογώντας *ρωμ%*, τα πράγματα ουσιαστικά δεν αλλάζουν: μόνο η λέξη *ρωμαίικο* συναντάται σε ένα ποίημα του Αναγνωστάκη.
- Καταλαβαίνουμε ότι τα αποτελέσματα θα αυξάνονταν αν στη βάση αυτή είχαν συμπεριληφθεί και οι ποιητές στους οποίους από τους οποίους, όπως διαπιστώσαμε από το [Αρχείο Γεωργακά](#) χρησιμοποιούνται οι λέξεις που μας απασχόλησαν στο σενάριό μας (π.χ. ο Ρίτσος).
- Επίσης, καταλαβαίνουμε ότι για να έχουμε μια πλήρη εικόνα για τις τύχες της λέξης έως τις ημέρες μας, πρέπει να αποδελτιωθούν και στη συνέχεια να συμπεριληφθούν στη βάση δεδομένων του [Αρχείου Γεωργακά](#) και άλλοι συγγραφείς, νεότεροι και σύγχρονοι.

Τελειώνοντας λοιπόν την περιήγησή μας στα περιβάλλοντα αυτά πρέπει να επισημάνουμε στους μαθητές ότι όταν διεξάγουμε μια έρευνα θέτουμε ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας, τα οποία προσπαθούμε να ελέγξουμε μέσα από αξιόπιστα τεκμήρια. Ωστόσο, όπως συμβαίνει με κάθε προσπάθεια επαγωγικού χαρακτήρα, για να είμαστε (σχετικά) βέβαιοι για τα συμπεράσματά μας, οφείλουμε να εξετάσουμε όσο το δυνατόν περισσότερες παραμέτρους του θέματος και να επιβεβαιώσουμε τις αρχικές εικασίες μας με όσο το δυνατόν περισσότερα τεκμήρια. Θα συνεχίσουμε επισημαίνοντας ότι το σενάριό μας δεν φιλοδόχησε, βέβαια, να δώσει απάντηση σε ένα ζήτημα που σχετίζεται με την ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης και εξειδικευμένους μελετητές. Προσπαθήσαμε, όμως, γνωρίζοντας έγκυρους ιστοχώρους να θέσουμε ερωτήματα και να προσπαθήσουμε να τα επιβεβαιώσουμε.

Λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι ανακαλούμε μαζί με τους μαθητές όλη την πορεία της διερεύνησής μας. Η συνέχεια που προτείνεται ως **τελικό προϊόν**, εν είδει σχεδίου εργασίας για το χρονικό διάστημα που θα επακολουθήσει, είναι να συνεχίσουν τα παιδιά της αναζητήσεώς τους για το θέμα με στόχο να συγγράψει η ολομέλεια (μέσω ψηφιακών

περιβαλλόντων που ευνοούν τη συνεργατική γραφή) το σενάριο ενός ντοκιμαντέρ με τίτλο «Ρωμισύνη: μια λέξη του παρελθόντος ή ζωντανή πραγματικότητα;».

5. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1Α

- Καθένας από εσάς ας επισκεφθεί μέσω του προσωπικού του υπολογιστή τα δελτία του [Αρχείου Γεωργακά](#) που αφορούν εμφανίσεις της λέξης 'ρωμιοσύνη' σε **πεζά λογοτεχνικά** κείμενα. (Θυμάσαι ποια πεδία θα χρησιμοποιήσεις κατά την αναζήτησή σου;)
- Στόχος σου είναι να συμπληρώσεις στην τρίτη στήλη του πίνακα μέσω σύντομων προτάσεων **ποιες όψεις της ρωμιοσύνης** δίνονται στα δελτία αυτά (π.χ. του υπόδουλου Ελληνισμού επί Τουρκοκρατίας, κατά την Επανάσταση του '21 κτλ).

ΑΡΙΘ-ΜΟΣ ΔΕΛΤΙ-ΟΥ	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΟΨΗ ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ ΠΟΥ ΔΙΝΕΤΑΙ ΣΤΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ	

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1B

- ✚ Αφού συζητήσετε στο πλαίσιο της ομάδας σας, να σημειώσετε στην τέταρτη στήλη του πίνακα του [φύλλου εργασίας 1A](#) ποια από τα αποτελέσματα της αναζήτησης επιβεβαιώνουν την ερμηνεία που μας δίνει το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) για τη λέξη αυτή:

ρωμισούνη η [romposíni] [O30](#) (χωρίς πληθ.): (οικ[είο], συναισθηματικά φορτισμένη λέξη.) ο νεότερος ελληνισμός, συνήθ. σε προτάσεις που μιλούν για τους αγώνες του, τα παθήματά του, τους ηρωισμούς και τις ελπίδες του: *Τη ~ μην την κλαις. [ρωμι(ός) -οσύνη]*

- ✚ Αν σας ζητούσαν να προτείνετε στην ομάδα σύνταξης του Λεξικού Γεωργακά κάποια από τα παραδείγματα που καταγράψατε και επιβεβαιώνουν/στηρίζουν την παραπάνω σημασία, ποια από αυτά θα επιλέγατε;

- ✚ Θα προτείνετε άλλες σημασίες για τη λέξη; Θα συμπληρώνετε την ερμηνεία που δίνει το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#);

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

- ✚ Ας επιχειρήσει ο καθένας/μια αναζήτηση στο [Αρχείο Γεωργακά](#) για τη λέξη «ρωμιός», επιλέγοντας τα πεδία *Λογοτεχνία-ποίηση* και *Λογοτεχνία-πεζογραφία*, ώστε να απαντήσει στην ερώτηση:
- ✓ Αν μελετούσε κάποιος τα δελτία του αρχείου που αφορούν τους όρους 'Ρωμιός' και 'ρωμιοσύνη' ποια **εικόνα** θα αποκόμιζε, **κατά τη γνώμη σου**, για τα χαρακτηριστικά τους; Με άλλα λόγια, ποια στοιχεία, αρετές ή ελαττώματα του Ρωμιού ή της ρωμιοσύνης διαφαίνονται μέσα από τα συγκεκριμένα δελτία;

  - ✚ Να ανατρέξεις στο διαδίκτυο ή/και σε βιβλία και να βρεις λίγα στοιχεία για έναν από τους συγγραφείς, αποσπάσματα των οποίων εξετάστηκαν ή θα εξεταστούν στο επόμενο μάθημα.
    - ✓ Μας ενδιαφέρουν συγκεκριμένα στοιχεία και όχι μια απλή αντιγραφή - επικύλιση από κάποια (διαδικτυακή) εγκυκλοπαίδεια ή ιστοσελίδα. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι: η χρονολογία γέννησης και θανάτου του συγγραφέα, το έτος έκδοσης του έργου που αποδελτιώθηκε, ενδεχόμενες αναφορές για τη γενιά στην οποία εντάσσεται ο συγγραφέας, σε αντιλήψεις του, στις απόψεις του σχετικά με το *γλωσσικό ζήτημα* κλπ. (εφόσον, βέβαια, αναφέρονται κάποια από τα στοιχεία αυτά).
    - ✓ Τα στοιχεία αυτά να τα πληκτρολογήσεις σε ξεχωριστό αρχείο, το οποίο θα τεθεί στη διάθεση της ομάδας που θα αναλάβει να κατασκευάσει μια χρονογραμμή που θα τα εμπεριέχει.

6. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Εφόσον ο εκπαιδευτικός και η τάξη είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση wiki ή αν υπάρχει ιστολόγιο της τάξης, ενδείκνυται η χρήση ενός από τα δύο αυτά «εργαλεία», καθώς θα βοηθήσει στη διάχυση του υλικού που θα παραχθεί από τους μαθητές ατομικά ή ομαδικά, στη συζήτηση σχετικά με αυτό και στη συνδιαμόρφωση των εργασιών.

Αν ο εκπαιδευτικός πιστεύει ότι το τμήμα του δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις δραστηριότητες που προτείνονται για την τέταρτη ώρα, μπορεί να συντομεύσει το σενάριο κατά μία ώρα.

7. ΚΡΙΤΙΚΗ

Ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να προχωρήσουν οι μαθητές στις γενικεύσεις ή υπεραπλουστεύσεις που αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια παρουσίασης της διδακτικής πορείας. Ο εκπαιδευτικός παρεμβαίνει στις περιπτώσεις αυτές, υπενθυμίζοντας στους μαθητές ότι ο επαγωγικός τρόπος σκέψης και εργασίας κατοχυρώνεται μόνο από την ενδελεχή προσέγγιση όσο το δυνατόν περισσότερων παραμέτρων του θέματος που εξετάζεται και ότι στην περίπτωσή μας στόχος ήταν να θιγούν κάποιες παράμετροι ενός πολυσύνθετου ζητήματος και όχι να εξεταστεί εξαντλητικά.

8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κουτσογιάννης, Δ. 2010. Θεωρητικό πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας και αξιοποίηση των ΤΠΕ. Στο *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης. Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ 02. Β' έκδ. αναθεωρημένη και εμπλουτισμένη*. Πάτρα, 71-99.

9. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ο ΤΟΠΟΣ ΜΑΣ ΣΤΗ «ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ» ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ⁶

Μελετώντας τη «Ρωμιοσύνη» (1945-47) του Γιάννη Ρίτσου, ο William V. Spanos [1] αναγνωρίζει ως κοινό χαρακτηριστικό των κορυφαίων εκπροσώπων της ελληνικής ποίησης (ως τέτοιους κατονομάζει τους Κ.Π. Καβάφη, Άγγελο Σικελιανό, Γιώργο Σεφέρη, Οδυσσέα Ελύτη και Γιάννη Ρίτσο) την **αναζήτηση της ιστορικής συνέχειας** και την προσπάθεια ανακάλυψης «μιας αυθεντικής σύγχρονης ποιητικής φωνής, που να μένει πιστή στη μακριά και περίπλοκη ελληνική ιστορική εμπειρία». Ενώ, όμως, οι Καβάφης και Σεφέρης προσεγγίζουν το πρόβλημα της ιστορικής ταυτότητας από **πανευρωπαϊκή άποψη**, όπου «ολόκληρη η λογοτεχνία της Ευρώπης από τον Όμηρο ως τα σήμερα υπάρχει σαν μια ταυτόχρονη τάξη», ο Ρίτσος βλέπει τη λύση αυτού του προβλήματος στη «**διερεύνηση της σύγχρονης φυλετικής μνήμης**», την οποία και πραγματεύεται στη «Ρωμιοσύνη» του. [2]

Αντίθετα με όσους, διαγράφοντας ολόκληρα κεφάλαια από την ιστορική πορεία του Ελληνισμού, καταφεύγουν απευθείας στην αρχαία Ελλάδα, ο Ρίτσος, κατά τον Spanos, ανήκει στους Έλληνες που **βλέπουν τους εαυτούς τους ως Ρωμιούς**, καθώς θεωρεί ότι η παράκαμψη των χρόνων της Τουρκοκρατίας και του Βυζαντίου είναι «κάτι εντελώς τεχνητό». [3]. Έτσι, ο Ρίτσος «σαν Έλληνας βλέπει τον εαυτό του Ρωμιό[4], και σαν Έλληνας ποιητής αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ιστορικής ταυτότητας αγκαλιάζοντας **τη ζωντανή πραγματικότητα και τη ζωντανή γλώσσα που την εκφράζει**». Για τον λόγο αυτό, στη «Ρωμιοσύνη» ο Ρίτσος αντικρίζει την τραγική περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου «με τα μάτια ενός εξιδανικευμένου Ρωμιού και εκφράζεται με τη **γλώσσα και το ρυθμό της ρωμέικης αντίληψης**, δηλαδή τη γλώσσα και το ρυθμό της **ακόμα ζωντανής προφορικής**

⁶ Παραθέτω, για λόγους τεχνικούς, και εδώ κείμενο που είχα επιμεληθεί και αναρτήσει στην [ιστοσελίδα του σχολείου](#) στο οποίο υπηρετώ, καθώς σχετίζεται άμεσα με τη θεματική του παρόντος διδακτικού σεναρίου και θα αξιοποιηθεί κατά την τρίτη διδακτική ώρα του σεναρίου· καταδεικνύεται έτσι μια σημαντική παράμετρος της προστιθέμενης αξίας των ψηφιακών περιβαλλόντων: λειτουργούν ως ψηφιακές βιβλιοθήκες, όπου αποθησαυρίζεται υλικό.

παράδοσης, που φτάνει μέχρι τα ηρωικά κλέφτικα τραγούδια του '21 και την Τουρκοκρατία και μέσα από τα βυζαντινά ακριτικά τραγούδια στα ομηρικά έπη». Ο ποιητής, με άλλα λόγια, είναι πλέον **«ο βάρδος του λαού**, όπως ήταν άλλοτε ο τραγουδιστής των μύθων». Για τον Ρωμίο αυτόν ο **τόπος είναι ιερός** και το **ελληνικό τοπίο** είναι «το στημόνι στο πλούσιο ποιητικό φόντο». [5]

Στο ποίημα αυτό **«όλες οι «εποχές» της ελληνικής ιστορίας είναι συνεχώς παρούσες** (Κλέφτες, Ακρίτες, Ομηρικοί πολεμιστές) [...]. Η δημοτική φαντασία του Ρίτσου **μεταμορφώνει μια σειρά από νεκρά παρελθόντα σε μια ζωντανή παρουσία**, που φυσικά θα πρέπει να την αντιληφθεί κανείς συγχρονικά.» [6] Έτσι ο Ρίτσος δεν εγκαταλείπει ποτέ το παρόν, κινείται αποκλειστικά σε αυτό και με τη «Ρωμισσύνη» του παρουσιάζει **«τον ελληνικό χρόνο σαν... αιώνιο τώρα**, για να υποδηλώσει **ό,τι είναι ζωντανή παρουσία** στη σύγχρονη συνείδηση του λαού.» [7]

Οι Ευρωπαίοι ποιητές και οι Έλληνες ομότεχνοί τους που επηρεάστηκαν από αυτούς θεωρούν τους εαυτούς τους «διεθνείς ή υπερϊστορικούς ποιητές». Αντίθετα, ο Ρίτσος **είναι πρώτα Ρωμίος, ένας ποιητής που είναι δεμένος σ' έναν ξεχωριστό χώρο και χρόνο**, γεγονός που, κατά τον Σπανος, καθιστά την ευαισθησία του **αυθεντική** και τη γλώσσα του «με περισσότερη ακρίβεια τονισμένη στο γήινο ρυθμό της ζωής του». [8]

Ωστόσο, η ποίηση του Ρίτσου δεν περιορίζεται στα στενά πλαίσια του τόπου μας, αλλά **αγκαλιάζει όλη την ανθρωπότητα**. Ο ποιητής κατορθώνει και «εξελικτικά μεταμορφώνει τα κλειστά σύνορα του ταπεινού, ξεπεσμένου και καταπιεστικού χώρου σε μίαν ηρωική ελληνική πατρίδα, που η ίδια είναι ένας μικρόκοσμος της ηρωικής οικουμένης. Πραγματικά, εκείνο που φανερώνεται μέσα από αυτή τη φλογερή πράξη αγάπης που είναι το ποίημα είναι μια επική διάσταση ενοποιημένης εικόνας, ενός ... λαού **που αρνιέται να προδώσει την ταυτότητά του στη βία, την τυραννία** και τις κάθε μορφής επιθέσεις μέσα σ' ένα μεγάλο διάστημα χρόνου, εξαιτίας της αφοσίωσης που τον δένει με το **ελληνικό χώμα, τους βράχους, τη θάλασσα και τον ουρανό –και την ελευθερία**, που μόνη εξασφαλίζει αυτή τη σχέση. Σαν τέτοιο το ποίημα, γίνεται ακόμη **ο ύμνος του ηρωικού πνεύματος που ενώνει όλους αυτούς τους ανθρώπους** οι οποίοι αρνούνται να αποξενωθούν από τη γη.» [9]

[1] βλ. τη μελέτη «*Το ύφος ως ιστορική μνήμη στη «Ρωμισύνη» του Γιάννη Ρίτσου*» στο Γιάννης Ρίτσος, *Μελέτες για το έργο του* (μτφ. Ρούλας Κακλαμανάκη), Αθήνα 1975 [πρώτη δημοσίευση: *American Poetry Review*, τόμος 2, ν. 5, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1973]. Οι υπογραμμίσεις δικές μας.

[2] ό.π., σελ. 77-79

[3] ό.π., σελ. 80-81

[4] Ας θυμηθούμε ότι οι Βυζαντινοί αυτοαποκαλούνταν «Ρωμαίοι», από όπου προήλθε και η λέξη [«Ρωμιός»](#).

[5] ό.π., σελ. 81-83 *passim*.

[6] ό.π., σελ. 84. Αντίθετα, ποιητές όπως ο Elliot ή ο Proust «αναζητούν συνειδητά τη σύνδεση παρελθόντος-παρόντος, επιδιώκοντας, μέσω του πνεύματος, να ξεφύγουν από το κατακερματισμένο παρόν».

[7] ό.π., σελ. 97

[8] ό.π., σελ. 100. Γι' αυτό και ο ποιητής χρησιμοποιεί το δεκαπεντασύλλαβο. Για το θέμα, βλ. επίσης <http://gym-peir-spartis.lak.sch.gr/oldsite/ritsos.htm>.

[9] ό.π. σελ. 101-2